

УДК 78.01/784.2

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-7>

Валентина МАТЮШЕНКО-МАТВІЙЧУК,

заслужена артистка України, викладач, Академія мистецтв імені Павла Чубинського, вулиця Івана Мазепи, 15, Київ, Україна, 01601

ORCID: 0000-0003-0834-0227

Бібліографічний опис статті: Матюшенко-Матвійчук, В. (2022). Особливості української вокальної музики в аспекті виконавства. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 42–57, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-7>

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ В АСПЕКТІ ВИКОНАВСТВА

Статтю присвячено особливостям української вокальної музики у виконавському аспекті. Українська вокальна музика привертає до себе все більшу увагу як глядачів, так і науковців. Звісно такий інтерес пов'язаний перш за все з талантом вітчизняних співаків, з неперевершеними тембрами голосів, з харизмою окремо взятих особливостей. Отже, набуває актуальності вивчення особливостей українського вокального мистецтва у виконавському аспекті. Українське вокальне виконавство вважаємо скарбом у Європейському культурному просторі. На основі сучасної наукової літератури, методами контент-аналізу, спостереження та синтезу виявлено, що це унікальна сфера академічного вокалу разом із взаємопроникненням виконавських прийомів традиційного українського співу. Вокальна музика – це музика, що призначена для співу. Це особлива ланка загально-музикознавчого контексту. Завдяки вокальному виконавству розкривається усвідомлення значення людського голосу, який виступає інструментом з надможливостями, що захоплює душу людини. Художній образ вокального твору передається шляхом наявності фізичних унів голосового апарату людини. Професійний співочий голос – результат спеціального тренування голосового апарату. Голос, що поставлений в академічній манері характеризується дзвінкістю й округлістю голосних, красою тембру. Йому притаманні двохоктавний діапазон та динамічні можливості, наспівним характером. Співак повинен також мати чітку дикцію, ясно і виразно вимовляти при співі поетичний текст. Спостерігається розмежування естрадної манери виконання з академічністю. У контексті світового вокального виконавства маємо співаків, що підносять славу українського вокального мистецтва у XXI столітті. Загалом, українська вокальна музика в аспекті виконавства є унікальним феноменом світової музичної культури.

Ключові слова: музичне мистецтво, вокальне, хорове, камерне, естрадне, традиції, виконавство, спів, співаки.

Valentyna MATIUSHENKO-MATVIICHUK,

Honored Artist of Ukraine, Pavel Chubynsky Academy of Arts, Lecturer, 15 Ivana Mazepa Street, Kyiv, Ukraine, 01601

ORCID: 0000-0003-0834-0227

To cite this article: Matiushenko-Matviichuk, V. (2022). *Osoblyvosti ukrainskoi vokalnoi muzyky v aspekti vykonavstva* [Ukrainian vocal music features in the aspect of performance]. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 42–57, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-7>

UKRAINIAN VOCAL MUSIC FEATURES IN THE ASPECT OF PERFORMANCE

The article is devoted to the peculiarities of Ukrainian vocal music in the performing aspect. Ukrainian vocal music attracts more attention from both viewers and scientists. Such interest is connected primarily with the talent of Ukrainian singers, with unsurpassed timbres of voices, with the charisma of individual features. Therefore, the study of the peculiarities of Ukrainian vocal art in the performance aspect becomes relevant. The author of the article considers Ukrainian vocal performance to be a treasure in the European cultural space. On the basis of modern scientific literature, the methods of content analysis, observation and synthesis revealed that this is a unique field of academic vocals together with the interpenetration of performance techniques of traditional Ukrainian singing. Vocal music is one that intended for singing. This is a special link of the general musicological context. Thanks to the vocal performance, the awareness of the meaning of the human voice is revealed, which acts as an instrument with superpowers that captures the human soul. The artistic image of a vocal work is conveyed through the presence of physical features of the human vocal apparatus. A professional singing voice is the result of vocal apparatus special training. The voice delivered in an academic manner is characterized by ringing and roundness of vowels and a timbre beauty. It has a two-octave range and dynamic

capabilities, with a singing character. The singer must also have clear diction, clearly and distinctly pronounce the poetic text when singing. There is a distinction between pop performance and academic performance. In the context of global vocal performance, we have singers who raise the glory of Ukrainian vocal art in the 21st century. In general, Ukrainian vocal music in terms of performance is a unique phenomenon of world musical culture.

Key words: musical art, vocal, choral, chamber, pop, traditions, performance, singing, singers.

Постановка проблеми. Українська вокальна музика в аспекті виконавства привертає до себе все більше уваги як глядачів, так і науковців. Звісно такий інтерес пов'язаний перш за все з талантом вітчизняних співаків, з неперевершеними тембрами голосів, з харизмою окремо взятих особливостей. Отже, набуває актуальності вивчення особливостей українського вокального мистецтва у виконавському аспекті. Українське вокальне виконавство вважаємо скарбом у Європейському культурному просторі.

Аналіз досліджень. Українська вокальна музика завжди привертала до себе увагу науковців. Її вивчають як глобально, історично, так і, зосереджуючись на творчості окремо взятих творчих постатей, які сприяли вдосконаленню вокальної, хорової культури України. А. Бохенок та Л. Орловська вивчили хорову школу А. Авдієвського в контексті розвитку української хорової традиції (Бохенок, Орловська, 2020). Вокальну творчість В. Безкоровайного в контексті української музики першої половини ХХ століття вивчено Н. Косаняк (Косаняк, 2019). Наукова стаття А. Мартинюк присвячена парадигмі духовного зв'язку, де ключовою є творчість В. Рожка в українській хоровій школі являє собою цінний мистецтвознавчий доробок (Мартинюк, 2018).

У результаті дослідження, проведеного Н. А. Белік-Золотарьовою, опернохорове надбання української вокальної культури має часопросторовий симфонізм, який реалізується методом оперно-хорового симфонізму та принципом оперно-хорової сюїтності. «Для національної опери другої половини ХХ ст. характерні врізноманітнення драматургічних функцій хорового чинника, актуалізація хорової опери а cappella, загальний динамізм історичнохудожнього розвитку» (Белік-Золотарьової, 2017, с. 8).

Отже, актуальними залишаються питання, що пов'язані з українським вокальним мистецтвом.

Мета статті – розглянути особливості української вокальної музики в аспекті виконавства.

Виклад основного матеріалу. Як точно охарактеризувала українську вокальну музику

у своєму дослідженні Ю. В. Маслової: «В чому полягає особливість української вокальної культури та вокальної школи на відміну від всіх інших? Здається, що для України завжди був характерним камерний спів. Сама камерність вокальної модальності несе в собі межовість, близький простір єднання з світом навпомацькі, на дотик, як в думі, несе єднання в близькому осередку, і разом – великий простір степу, неба, великі обрії світу, які традиційно пов'язуються з українським бароко. Це загальні констатації, адже вони дають достатньо багато, щоб зрозуміти, що українська вокальна школа є певний оксюморон – «камерний монументалізм», що характеризує всі образи слова у музичному просторі. Слово, яке звучить як музика, і є вокал. Слово несе в собі первинну креативність християнського світу. Ця глибинна інтуїція ще середньовічного зразка ніколи не покидала вокальну культуру України. Ця інтуїція була зазначена як сакральна модальність вокальної культури православного зразка, що досягла верхівки в школах сакрального співу України» (Маслова, 2017, с. 87).

Є. Шуневич зауважує: «Вокальне мистецтво – особлива ланка загально-музикознавчого контексту, покликана до усвідомлення значення людського голосу як інструмента з надможливостями, який має здатність торкатися глибин людської душі, викликати емоції в пересічного слухача тощо» (Шуневич, 2020, с. 46). Д. І. Балдинюк та Н. А. Балдинюк у «Словнику-довіднику співака» надають таке визначення вокальній музиці: «**ВОКАЛЬНА МУЗИКА** – музика, призначена для співу. У це поняття входять будь-які музичні твори для співу а капела або з музичним супроводом: різноманітні жанри камерної вокальної музики (пісня, романс, вокальний ансамбль), хорова музика, опера» (Д. І. Балдинюк, Н. А. Балдинюк, 2015, с. 20). Далі автори словника надають більш розвинене визначення вокального мистецтва: «**СПІВ, ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО** – емоційно-образне розкриття змісту музики засобами співацького голосу. Спів буває сольний (одноголосний), ансамблевий

(дуєт, тріо тощо), хоровий; з інструментальним супроводом і без нього – а капела; зі словами і без слів (вокалізація). Спів розрізняється за жанрами: оперний, камерно-концертний, народний, естрадний (включає ряд різноманітних манер виконання і голосоутворення), церковний. Розрізняють три основних стилі співу: кантиленний (наспівний), колоратурний (уміння співати у швидкому темпі і виконувати прикраси) і декламаційний (наближається до інтонацій мови). Професійний співочий голос – результат спеціального тренування голосового апарату. Поставлений в академічній манері співочий голос відрізняється красою тембру, дзвінкістю й округлістю голосних, рівністю двохоктавного діапазону, широкими динамічними можливостями, наспівним характером. Співак повинен також мати чітку дикцію, ясно і виразно вимовляти при співі поетичний текст» (Д. І. Балдинюк, Н. А. Балдинюк, 2015, с. 88).

Історичні та етнокультурні витоки вітчизняної співацької традиції детально описано відомою українською вченою В. Г. Антонюк. Так, простежуючи шляхи розвитку національної культури, нею спостережено вияви прадавньої спадщини епохи міфопоетичного мислення й ранньофольклорного співу (Антонюк, 1998, с. 8).

Л. М. Гавриленко акцентує свою увагу на важливості «передачі художнього образу вокального твору шляхом оволодіння голосовим апаратом при наявності відповідних знань та умінь, які дозволяють вирішувати художні й технічні завдання, що постають перед виконавцем» (Л. М. Гавриленко, 2010: 8). Дослідниця приділяє багато уваги щодо вокальної культури, до таких структурних компонентів, якими є *«організаційно-мотиваційний, який передбачає стійке емоційно-позитивне ставлення до процесу учіння співу та зацікавленість у вокально-виконавському саморозвитку; когнітивно-інформаційний, який містить наявність елементарних теоретичних знань із галузі вокального мистецтва; оцінювально-слуховий, який полягає в здатності правильно оцінити якість звучання власного голосу та дати естетичну оцінку виконанню інших співаків; усвідомлено-дієвий, у процесі якого відбувається вироблення вокальних навичок; виконавсько-творчий, що виражає здатність до емоційно-художнього втілення вокальних творів під час прилюдного виконання»* (Гавриленко, 2010, с. 9).

Академічне мистецтво – «правильне й довершене, вишколене часом, де і сучасна вокальна музика нерозривно пов'язана саме з ним. Вокаліст, який володіє академічною вокальною манерою, може вільно користуватися своїм голосовим апаратом, тому що підґрунтям для будь-якої технології звукоутворення є класична вокальна школа. Багато співаків необдуманно беруться за виконання невідомих їм сучасних творів, що призводить до серйозних травматичних пошкоджень голосового апарату. Академічна вокальна школа – це передусім суворе вирішення творчих завдань з урахуванням правильної постановки виконавського дихання (цій проблемі приділяється особлива увага). Сьогодні дедалі більшої популярності набуває сучасне аранжування популярних оперних арій, романсів і народних пісень. Часто таке виконання піддається гострій критиці, однак така музика стає значно доступнішою для пересічного слухача. Отож, академічна музика є основою для творення нових стилів і напрямів» (Федорченко, 2017, с. 94).

О. Г. Небога у своєму науковому дослідженні визначила поняття «камерного» та «оперного» співу як сфер, що вимагають різних виконавських якостей (Небога, 2021). Авторка даної наукової статті цілком погоджується з думкою вченої про те, що співаки київської вокальної школи «цілком вдало опанували обидві сфери. Приміром, Д. Гнатюк віддавав перевагу камерному концертванню, але на початку свого творчого шляху зробив значний внесок у розвиток вітчизняної опери. Натомість, співачка Є. Мірошниченко присвятила оперній сцені майже п'ятдесят років, а репертуар камерно-вокальної музики розвивала паралельно з викладанням у консерваторії в другій половині життя. Тобто, переважна більшість співаків не розмежовувала камерно-вокальну та оперну діяльність, як правило, поєднуючи їх в залежності від обставин своєї творчої біографії» (Небога, 2021, с. 170). Важливим також вважаємо те, що для київської вокальної школи характерною є її династичність. «Це передбачає послідовну передачу знань від учителя до учня, з подальшим їхнім розвитком у роботі останнього» (Небога, 2021, с. 170). Для київських вокалістів спадкоємність «найкращих досягнень планомірно та послідовно відбувається вже впродовж більш, ніж сто років» (Небога, 2021, с. 170). Аналіз виконання творів, пове-

дений дослідницею, дозволив говорити про стилеві особливості української вокальної музики: від солоспівів М. Лисенка до сучасних авангардних композицій видатних співаків, емоційність та поетичність глибоко коріниться у традиціях народних виконавців. Здатність народного співака злитися з головним образом твору є унікальною, особливою ще й тому, що вокаліст одночасно розповідає історію. Це стало основою сфери української професійної музики. «Природно увібравши в себе цю якість, виконання київських співаків вирізняється щирістю, піднесеністю, стриманістю, шляхетністю, спроможністю до емпатії. Як у камерно-вокальних, так і оперних творах, що складають об'ємний репертуар співаків київської школи, спостерігається феноменальна «українська інтонація» (Небога, 2021, с. 174).

За твердженням Н. Дрожжиної, «фігура вокаліста в музиці 80-х і 90-х років повністю витіснила зі сцени образ віртуоза-інструменталіста. Така тенденція змін у сфері музичної естради була «пов'язана зі зміною самого типу вокаліста на верхніх рівнях популярності. Щоб стати зіркою першої величини, вже недостатньо було мати талант співака та композитора, як Стіві Уандер... в суперзірки вийшли співаки-танцюристи, причому танцюристи високого класу – Майкл Джексон, Мадонна або Принц» (Дрожжина, 2019, с. 46).

Наявність цілого комплексу музичних засобів виразності є характерними для оригінальності виступів українських вокалістів. Ця самобутність проявляється найяскравіше у способі інтонування, а також у звуковисотних та ритмічних відчуттях. Вокальне виконання обробок народних пісень та солоспівів М. Лисенка, їх вплив та порівняння з виконавською манерою творів композиторів ХХ–ХХІ століть яскраво продемонстрували процес впливу народнопісенних традицій на стилістику та риси виконавського стилю. Сольний спів українських вокалістів містить у собі єдність джерел натхнення:

– це духовна візантійська музика та народнопісенний ґрунт;

– досягнення західноєвропейських шкіл, від блискучої техніки італійського *bel canto* до емоційної ширості та осмисленості тяжінням і виконання (Небога, 2021, с. 174). Для київських співаків є властивою «спроба поєднати засади інтонування українських народних пісень з характерними для академічного вокалу виконавськими принципами. Приклади такого ставлення спостерігаються у системах М. Е. Донець-Тессейр, Д. Г. Євтушенка (фактично О. Муравйової), І. С. Паторжинського, М. І. Кондратюка, Д. М. Гнатюка та інших» (О. Г. Небога, 2021: 174).

Поєднання української фольклорної, італійської та інших професійних вокальних традицій, культури знаменного, демественного, частково партесного співу, за твердженням вченої, свідчить про унікальність українських вокалістів. У контексті світового вокального виконавства маємо співаків, що підносять славу українського вокального мистецтва у ХХІ столітті, – це Володимир Гришко, Андрій Бондаренко, Юрій Юрчук, Вікторія Лук'янець, Андрій Кимач, Людмила Монастирська, Андрій Романенко, Ольга Безсмертна, Лідія Забіляста та інші (Небога, 2021, с. 174).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши сучасні наукові джерела за темою української вокальної музики в аспекті виконавства, можна відмітити її особливості. По-перше, це унікальність сфери академічного вокалу разом із взаємопроникненням виконавських прийомів традиційного українського співу. По-друге, спостерігається розмежування естрадної манери виконання з академічністю, хоча естрадні співаки постійно підвищують свій професійно-виконавський рівень. Загалом, українська вокальна музика в аспекті виконавства є унікальним феноменом світової музичної культури, тому потребує детального наукового опису особливостей вокальної майстерності сучасних співаків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк В. Г. Традиції української вокальної школи. Микола Кондратюк: наукове дослідження. Київ : Українська ідея, 1998. 148 с.
2. Белік-Золотирьова Н. А. Періодизація оперно-хорової творчості українських композиторів другої половини ХХ ст. *Культура України. Серія: Мистецтвознавство : зб. наук. пр.* / за заг. ред. В. М. Шейка. Харків : ХДАК, 2017. Вип. 56. С. 8–17.

3. Бохенок А., Орловська Л. Хорова школа Анатолія Авдієвського в контексті розвитку української хорової традиції. *Студентський науковий вісник*, 2020. № 45. С. 127–129.
4. Гавриленко Л. М. Методика формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 22 с.
5. Гринь Л. О. Історичний аспект розвитку української вокальної школи ХХ сторіччя. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2012. Т. 1. №. 17. С. 45–49.
6. Дрожжина Н. Вокальне мистецтво естради : історія, теорія, практика : навч. посіб. Харків : Видавництво «Естет Принт», 2019. 336 с.
7. Косаняк Н. Вокальна творчість Василя Безкоровайного в контексті української музики першої половини ХХ ст.. 2019. С. 500–515. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/22.pdf> (дата звернення: 19.09.2022).
8. Мартинюк А. Володимир Рожок і українська хорова школа: парадигма духовного зв'язку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Т. 2. № 25. С. 61–67.
9. Маслова Ю. В. Еволюція вокальних шкіл України. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філософія, культурологія, соціологія*. 2015. № 9. С. 82–88.
10. Небога О. Г. Київська вокальна школа в контексті національних культурних традицій : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2021. 221 с.
11. Словник-довідник співака : навч. посіб. / уклад. Д. І. Балдинюк, Н. А. Балдинюк, 2-ге вид. Умань : РВЦ «Софія», 2015. 108 с.
12. Федорченко В. К. Деякі історичні аспекти розвитку української академічної вокальної школи. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції*: збірник наук. праць / за ред.: І. В. Баладинської, Н. С. Колесник. Київ, 2017. С. 90–95.
13. Шуневич Є. Вокальне мистецтво в соціокультурі України ХХІ століття (виконавсько-методичний аспект) [Електронний ресурс] *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31(1). С. 245–248. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31(1)_37) (дата звернення: 22.09.2022).

REFERENCES:

1. Antoniuk, V. H. (1998). *Tradycii ukraïnskoi vokalnoi shkoly. Mykola Kondratiuk: naukove doslidzhennia* [Traditions of the Ukrainian vocal school. Mykola Kondratiuk: scientific achievements]. *Ukrainska idea*, Kyiv. [in Ukrainian].
2. Bielik-Zolotyrova, N. A. (2017). Periodyzatsiia operno-khorovoi tvorchosti ukraïnskykh kompozytoriv druhoi polovyny XX st [Periodization of opera and choral creativity of Ukrainian composers of the other half of the XX century]. *Kultura Ukrainy. Serii: Mystetstvoznavstvo. Kharkiv : KhDAK*, 56, 8–17. [in Ukrainian].
3. Bokhenok, A., Orlovska, L. (2020). Khorova shkola Anatoliia Avdiievskoho v konteksti rozvytku ukraïnskoi khorovoi tradycii [Choir school of Anatoly Avdievsky in the context of the development of Ukrainian choral tradition]. *Studentskyi naukovyi visnyk*, 45, 127–129. [in Ukrainian].
4. Havrylenko, L. M. (2010). *Metodyka formuvannia osnov vokalnoi kultury molodshykh shkoliariv u shkolakh mystetstv* [Method of forming of bases of vocal culture of junior pupils at schools of arts], Abstract of dissertation, National pedagogical university of the name M. Dragomanova. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Hryn, L. O. (2012) Istorychnyi aspekt rozvytku ukraïnskoi vokalnoi shkoly XX storichchia [The historical aspect of the development of the Ukrainian vocal school of the 20th century]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Zaporizhzhia*, 1(17), 45–49. [in Ukrainian].
6. Drozhzhyna, N. (2019). *Vokalne mystetstvo estrady : istoriia, teoriia, praktyka* [Pop vocal art: history, theory, practice] Kharkiv : Vydavnytstvo «Estet Prynt». [in Ukrainian].
7. Kosaniak, N. (2019). *Vokalna tvorchist Vasylia Bezkorovainoho v konteksti ukraïnskoi muzyky pershoi polovyny XX st.* [Vocal creativity of Vasyl Bezkorovayny in the context of Ukrainian music of the first half of the 20th century] pp. 500–515. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2019/JRN/PDF/22.pdf> (Accessed 23 September 2022).
8. Martyniuk, A. (2018). Volodymyr Rozhok i ukraïnska khorova shkola: paradyhma dukhovnoho zviazku [Volodymyr Rozhok and the Ukrainian choral school: a paradigm of spiritual connection]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 2(25), 61–67. [in Ukrainian].
9. Maslova, Yu. V. (2015). Evoliutsiia vokalnykh shkil Ukrainy [Evolution of vocal schools of Ukraine]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Filosofiia, kulturolohiia, sotsiologiia*, 9, 82–88. [in Ukrainian].
10. Neboha, O. H. (2021). *Kyivska vokalna shkola v konteksti natsionalnykh kulturnykh tradycii* [Kyiv vocal school in the context of national cultural traditions], Ph.D. Thesis, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
11. Baldyniuk, D. I., Baldyniuk, N. A. (2015). *Slovnnyk-dovidnyk spivaka : navch. posib.* [Dictionary-handbook of the singer] 2-d ed. RVTs «Sofia», Uman. Ukraine. [in Ukrainian].

12. Fedorchenko, V. K. (2017). Deiaki istorychni aspekty rozvytku ukrainskoi akademichnoi vokalnoi shkoly [Some historical aspects of the development of the Ukrainian academic vocal school]. *Mystetska osvita: problemy i perspektyvy rozvytku v konteksti yevropeiskoi intehratsii: zbirnyk naukovykh prats / ed. by I.V. Baladynskoi, N.Ie. Kolesnyk.* 90–95 [in Ukrainian].

13. Shunevich, Y. (2020). Vokalne mystetstvo v sotsiokulturi Ukrainy XXI stolittia (vykonavsko-metodychnyi aspekt) [Vocal art in the socio-culture of Ukraine in the XXI century (performance and methodological aspect)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk.* 202–245 [in Ukrainian] URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_31(1)_37) (Accessed 27 September 2022).